

УДК 351.858:316.4

*А. П. МАЦОКІН*

## **РОЛЬ СТУДЕНТСЬКИХ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ У ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЄЮ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

*Проналізовано діяльність студентських соціальних служб, їх роль у державному управлінні соціалізацією студентської молоді.*

*In the article are analyzed the activity of student social services, their role in control of the socialization of the student youth.*

**Ключові слова:** соціалізація, студентська молодь, студентська соціальна служба, соціальні технології.

Сучасний етап розвитку України – важкий процес становлення громадянського суспільства та правової держави. Вирішення цього важливого завдання залежить від того, наскільки всі соціальні групи будуть включені в трансформаційну діяльність. Значна роль у цьому процесі відводиться молодому поколінню, яке є соціальним ресурсом подальшого розвитку суспільства. Демократичні перетворення, які відбуваються в українському суспільстві, пов'язані з розгортанням економічних, політичних, соціокультурних процесів і формуванням нових соціальних відносин, похідною яких є вдосконалення існуючої соціальної політики. Трансформація традиційних соціалізуючих структур соціального, психологічного, культурологічного характеру викликає серйозні зміни в орієнтаціях та установках молоді. Вирішення поточних соціальних питань, які турбують молоде покоління, потребують великої уваги до людини, розгляду і врахування особливостей особистості як об'єкта і суб'єкта суспільних процесів одночасно, створення нових соціальних технологій управління зазначеними процесами.

Зокрема, у численних дослідженнях науковців відображено, що значна частина студентської молоді не завжди готова до успішного виконання соціальної ролі студента, а пізніше – до виконання ролі конкурентоспроможного спеціаліста на сучасному ринку праці. Крім цього, приєднання до Болонського процесу вимагає від держави створення відповідних соціальних умов, які, пов'язані з наданням соціальних послуг за місцем навчання й проживання.

Г. Андреев, І. Бех, В. Головенько, Д. Дмитрук, М. Туленков, В. Циба, О. Яременко та інші науковці у своїх роботах акцентують увагу на необхідності вдосконалення правової бази державної молодіжної політики, запровадження державних соціальних програм, спрямованих на управління соціалізацією та адаптацією студентської молоді, удосконалення роботи вже діючих державних соціальних структур, студентських організацій з відповідними функціями та повноваженнями [1; 3; 6; 7; 10; 12].

Метою нашого дослідження є аналіз діяльності студентських соціальних служб у контексті державного управління соціалізацією студентської молоді.

Спираючись на аналітичні матеріали, зазначимо, що правову основу молодіжної

державної політики в Україні зосереджено в базових законодавчих актах: “Декларація про загальні засади державної молодіжної політики в Україні”, законах України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, “Про охорону дитинства”, “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”. З метою посилення ефективності державної політики розроблено і прийнято низку нормативно-правових актів, які зосереджуються на окремих спеціалізованих сферах, до яких відносяться закони України “Про додаткові заходи забезпечення працевлаштування молоді”, “Про молодіжні та дитячі громадські організації” тощо. Важливим напрямом у впровадженні комплексного підходу до законодавчого врегулювання питань молодіжної політики стало затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2009 – 2015 рр. Програма передбачає відхід від патерналістської моделі державної політики щодо молоді та співпрацю відповідно до законодавства з громадськими і благодійними організаціями [7].

У той же час, за підсумками соціологічного дослідження “Становище студентської молоді України”, яке проводилося Державним інститутом розвитку сім’ї та молоді у грудні 2008 р., можна сказати, що, незважаючи на суттєву нормативно-правову підтримку, процес соціального становлення молодої людини потребує додаткової уваги держави щодо вирішення важливих життєвих питань. Загальносвітові економічні негаразди суттєво впливають на соціальне становище молоді та рівень її життя [11].

Безробіття серед молоді у два-три рази вище, ніж безробіття дорослого населення. Аналіз зайнятості молодих людей засвідчив, що ситуація на молодіжному ринку є доволі нестабільною внаслідок високого рівня економічної неактивності молоді. Зберігається проблема невідповідності потреб ринку праці та системи фахової освіти.

За даними Державного комітету статистики України, тільки протягом I кварталу 2009 р. на обліку в службі зайнятості перебувало 924,9 тис. осіб. Статус безробітного мали 906,1 тис. осіб, з яких 657,2 тис. отримували допомогу по безробіттю. Із загальної чисельності незайнятих громадян 30 % складають молоді люди у віці до 35 років. Фактична ж кількість безробітних серед молоді майже втричі перевищує офіційні показники [3].

Фахівці зосереджують увагу на таких недоліках законодавчого забезпечення працевлаштування молоді: відсутність чітких напрямів вирішення працевлаштування молоді, яка не має освіти; недостатній рівень зацікавленості потенційних роботодавців у забезпеченні робочих місць для молоді, через відсутність законодавчо закріпленої системи стимулювань роботодавців у сприянні працевлаштуванню молоді; відсутність дієвих механізмів підтримки молоді у започаткуванні власного бізнесу [11].

Для України актуальним залишається питання формування здорового способу життя серед дітей та молоді. Зростає поширеність і захворюваність соціально обумовлених хвороб: ВІЛ-інфекції, туберкульозу, наркоманії, алкогольних психозів. Найбільш уражливою є молодь. За останні 10 років загальна захворюваність молоді зросла у 2,8 рази, частка хворих на наркоманію серед неповнолітніх збільшилася у 6 – 8 разів. Смертність серед осіб цієї групи зросла у 40 разів. Хронічними

захворюваннями найбільше страждає студентська молодь у північних регіонах України (10,8 %), а найбільше осіб, які зовсім не відвідують лікаря, виявлено в АР Крим (36,3 %). Найвищий показник хронічних захворювань виявлено серед студентів старших курсів (10 %) [2].

Відповідні правові норми регулювання державної політики у сфері забезпечення здорового способу життя зосереджено в нормативно-правових актах окремих галузей законодавства. Проте, незважаючи на загрозливі тенденції у сфері охорони здоров'я, базового комплексного законодавчого акта щодо регулювання стану здоров'я молоді та сприяння формування здорового способу життя, немає.

Студентство є особливою категорією молоді. Саме воно є фундаментом соціально-економічного та духовного розвитку держави. Студентство України складає 2,7 млн осіб, що становить майже 6 % усього населення України [11].

На нашу думку, особливої актуальності набуває законодавча підтримка студентської молоді у трьох напрямках.

1. Розмір студентських стипендій. З 1 січня 2009 р., відповідно до ст. 56 Закону України "Про Державний бюджет України на 2009 рік", розмір мінімальної ординарної (звичайної) академічної стипендії для учня професійно-технічного навчального закладу становить 200 грн на місяць, для студента вищого навчального закладу I-II рівня акредитації – 400 грн, для студента вищого навчального закладу III-IV рівня акредитації – 530 грн на місяць. Такий самий розмір стипендій був у студентів з вересня 2008 р. Таким чином, нарахування стипендій відбувається без урахування рівня інфляції [9].

2. Студентські гуртожитки. На балансі навчальних закладів, які перебувають тільки в підпорядкуванні Міністерства освіти та науки України, перебуває 1687 гуртожитків, у тому числі ВНЗ III-IV рівня акредитації – 522, ВНЗ I-II рівня акредитації – 301, професійно-технічних навчальних закладів – 864 гуртожитки. У Державному бюджеті України на 2009 рік не заплановано фінансових ресурсів на реконструкцію та ремонт гуртожитків [9].

3. Студентська сім'я. За даними Державного комітету статистики України, у 2008 р. було зареєстровано 22,5 тис. студентських сімей, в яких виховувалося понад 12 тис. дітей [11]. Студентська родина живе сьогодні в дуже важких матеріальних умовах і доволі часто повинна поєднувати навчання з вихованням дитини. Особливою проблемою є житлове питання, не всі навчальні заклади дають можливість одержати сімейні гуртожитки.

Одним із дієвих напрямів запровадження державних соціальних програм, спрямованих на соціалізацію та адаптацію студентської молоді, є допомога держави в діяльності Студентських соціальних служб (СтСС). На початок 2009 р. діє 153 заклади, що становить 43 % від загальної кількості ВНЗ III-IV рівня акредитації. Також потребує поширення позитивного досвіду вже діючих студентських соціальних служб з метою їх подальшого впровадження [9].

Для реалізації процесу надання соціальних послуг молоді державою створено відповідну систему управління. У складі Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту діє Державний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, якому підпорядковано центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в

регіонах, при регіональних центрах функціонують спеціалізовані формування, зокрема, СтСС [4; 7; 8].

Основними завданнями СтСС, що охоплюють широкий спектр роботи у студентському середовищі, є такі:

- реалізація програм соціального становлення та соціальної підтримки в межах державних цільових програм (надання допомоги студентам, які опинилися в складних життєвих обставинах або студентам, які мають функціональні обмеження);
- попередження негативних явищ у студентському середовищі; формування здорового способу життя; залучення до волонтерського руху; сприяння професійному становленню та саморозвитку, незалежно від рівня успішності навчання чи лідерських якостей студентів;
- здійснення за особистими зверненнями студентів, які опинилися у складних життєвих обставинах, соціального супроводу та допомога у вирішенні соціальних проблем, в тому числі й пов'язаних з навчанням або проживанням у гуртожитку;
- залучення студентів у якості волонтерів, що сприяє формуванню їхніх професійних навичок, а також дає можливість набувати досвіду роботи в соціальній сфері.

Окрема категорія, якою опікуються СтСС, – студентські сім'ї. Спеціалісти, які вивчають стан студентських сімей, указують на наявність соціально-психологічних і матеріально-побутових проблем, що потребують різних ресурсів і механізмів вирішення. І якщо матеріально-побутові проблеми вирішуються безпосередньо через органи студентського самоврядування та студентські профспілки, то соціально-психологічну допомогу можуть надавати тільки спеціалісти СтСС, оскільки в цих організаціях працюють відповідні соціальні працівники та фахівці [3].

Організація процесу надання соціальних послуг полягає в тому, що студент за власної ініціативи може звернутися за допомогою до спеціалістів СтСС, серед яких не тільки соціальні працівники, але й психологи, медики та юристи. Особливість цієї роботи ґрунтується на мотивації самого студента успішно вирішити власну проблему, а в процесі роботи приділяється особлива увага формуванню навичок та вмій щодо її вирішення.

Спираючись на матеріали Державного інституту розвитку сім'ї та молоді, в яких аналізується діяльність СтСС, зазначимо, що існує ціла низка проблем, які потребують вирішення на державному рівні – це матеріальна підтримка студентів, надання допомоги по збереженню їхнього фізичного, психологічного здоров'я, стимулювання бажань студентів займатися саморозвитком, брати активну участь у громадській роботі [2]. Саме таку функцію виконує студентська соціальна служба у вищому навчальному закладі, яка є структурною одиницею міської державної адміністрації та фінансується державою. Одночасно вона є і рівноправною одиницею адміністративних структур вищих навчальних закладів.

Існуюча структурна модель функціонування типова для всіх студентських соціальних служб, за напрямками роботи служба не дублює такі організації, як студентські профспілки чи органи студентського самоврядування. У кожній службі працюють по три спеціалісти: соціальний педагог, соціальний психолог та керівник. Служби забезпечуються приміщеннями, які відповідно обладнані для роботи, та телефонним зв'язком. Вирішено питання нормативно-правового забезпечення

діяльності СтСС та співпраці зі структурами, які займаються навчально-виховним процесом у ВНЗ [5; 7].

Важливим аспектом діяльності студентських соціальних служб є моніторинг соціальних проблем у студентському середовищі, підготовка волонтерів, які працюють не тільки в соціальній службі вищих навчальних закладів, але й у районних чи міських спеціалізованих службах міста.

Отже, за підсумками викладеного вище зазначимо, що нормативно-правова база соціальної підтримки молоді на теперішній час систематизована не на належному рівні, що ускладнює її застосування. Існує потреба оптимізації механізмів реалізації цих законодавчих гарантій у молодіжній сфері відповідно до сучасних реалій.

Зберігається тенденція незайнятості серед молодих людей. В умовах скорочення попиту на робочу силу в усіх галузях господарства державного захисту потребує молодь. Домінуючими факторами при отриманні робочого місця залишаються вимоги професійного досвіду, стажу роботи.

Погіршення стану здоров'я молоді створює загрозливу ситуацію для подальшого відтворення населення. Поширення інфікованих захворювань, шкідливих звичок, епідемій ВІЛ/СНІДу, туберкульозу вже певним чином регулюється на державному рівні. Але збереження низького рівня медичних послуг, обмеження доступу до якісного медичного обслуговування для молоді потребує розробки і закріплення пільгових програм для молоді, особливо малозабезпечених категорій.

Необхідно зазначити, що студентські соціальні служби виконують важливу роль у процесі професійного становлення та соціалізації студентів; діяльність СтСС позитивно впливає на процес соціалізації студентів, сприяє підвищенню соціальної активності; СтСС не дублює роботу жодного структурного підрозділу ВНЗ або студентських громадських організацій, які опікуються вирішенням соціальних проблем; особливість роботи СтСС ґрунтується на мотивації студента успішно вирішити власну проблему.

Тому, на нашу думку, з боку держави потрібно вжити заходів щодо соціальної підтримки студентської молоді, поліпшення матеріального становища студентів, створення передумов для всебічного розвитку і самореалізації особистості, розробити чітку нормативно-правову базу щодо організації діяльності трудових об'єднань молоді, яка має визначити порядок формування, підготовки та організації їх діяльності, організувати заходи, спрямовані на підтримку талановитої молоді, зміцнення матеріально-технічної бази освітянської і соціальної сфери.

Трансформація українського суспільства, зміна ментальних цінностей, зниження рівня соціальної захищеності значно вплинули на поширення у студентському середовищі поведінки і звичок, несумісних із виконанням завдання держави щодо підготовки не лише кваліфікованих спеціалістів, а й усебічно розвинутих членів суспільства. Тому питання державного управління процесом соціалізації студентської молоді відповідно до норм і вимог українського соціуму, на наш погляд, є актуальними.

Література:

1. *Адреева Г. М.* Психология социального познания / Г. М. Адреева. – М. : Аспект-пресс, 2000. – 228 с.
2. Аналітичний звіт за результатами досліджень “Молодь України: червень 2007 р.”. – Режим доступу : <http://www.dipsm.org.ua>
3. *Головенько В. А.* Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України / В. А. Головенько, О. О. Яременко // Інформаційно-аналітичні матеріали. – К. : Державний ін-т проблем сім’ї та молоді, 2003. – 191 с.
4. Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Державна соціальна служба для сім’ї, дітей та молоді, 2009. – Режим доступу : <http://www.dcsm.gov.ua>.
6. *Дмитрук Д. А.* Молодь на порозі самостійного життя / Д. А. Дмитрук, О. О. Яременко. – К. : Державний ін-т проблем сім’ї та молоді, 2004. – 166 с.
7. Збірник нормативно-правових актів з питань діяльності спеціалізованих закладів і формувань у сфері соціальної підтримки сім’ї, дітей та молоді. – К. : Держ. ін-т розвитку сім’ї та молоді, 2007. – 280 с.
8. Міністерство України у справах сім’ї, молоді та спорту, 2009. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/sport/control/>
9. Проблеми молоді в контексті формування і реалізації молодіжної політики в Україні : матеріали засідання круглого столу / за ред. Ю.В. Макогона. – Донецьк : Дон ФНІСД, 2009. – 45 с.
10. *Романова Н. Ф.* Роль студентських соціальних служб у вирішенні соціальних проблем в студентському середовищі / Н. Ф. Романова // Український соціум. – 2004. – № 1 (3). – С. 32–37.
11. Соціологічне дослідження “Становище студентської молоді України” 2008 р.; Державний ін-т проблем сім’ї та молоді. – Режим доступу : <http://www.dipsm.org.ua>
12. *Циба В. Т.* Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз) / В. Т. Циба. – К. : МАУП, 2000. – 153 с.

*Надійшла до редколегії 02.07.2009 р.*